ԱՌՕՐԷՆ ԾԱՌՕՅ ԹԻՄՈԹԷ ԷՖԵՍՏՈՒ

ԵՒ ՇՆՈՐՀԻՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԿԱՄՕՔ ԱԶԳԻՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԵՔ

Կը նուիրենք սիրոյ, խաղաղութեան եւ օրհնութեան մեր ազգայիները Պարիսարքեպեսութեան սահմաններուն մէջ գտնուող բոլոր ազգային եկեղեցեաց, վանօրէից, կրթական հաստատութեանց, բարեգործական հիմնարկութեանց, ազգանուէր ձեռնարկութեանց եւ կազմակերպութեանց, մեզի գործակցելով բոլոր սրբազան նպատակ եւ վեհագի խորութեան, մեր համայն օրհնեալ բարեպաշտ ժողովրդեան՝ ամէն հասակէ եւ սեռէ, մեր ազգայիներն քրիստոնէական անայլայլ սիրոյ, աւետարանական, մշտատեւ եւ հաստատուն խաղաղութեան, Աստուածայնի մեծապարգեւ եւ օրհնութեան, եւ կ'աղօթենք, որ այս բոլոր ազգային կենդանիները առատանան ու ծաւալին ձեր ամէնուն վրայ եւ բեղմնաւորուին բազմապատիկ արդիւնքներով. Ամէն:

Դիտէք, սիրելիք, որ Թուրքիոյ Հայոց Ազգ. Ընդհ. ժողովը, իր ԺԲ.րդ նիստին մէջ, անցեալ Օգոստոս ամսոյ 30ին, օրինական քուէարկութեամբ, մեզ Պարիսարքական Աթոռը կոչեց երբ մենք Պարիսարքութեան Դպրեվանուց ընթացքն աւարտելէ եւ կարգոյ ու Վանայ մէջ առաջնորդական պաշտօններ վարելէ յետոյ Տիգրանակերտի առաջնորդական Աթոռին վրայ կը գտնուէինք: Մեր ազգային ամենէն մեծ եւ բարձր ժողովին կողմանէ կատարուած այս ընտրութիւնը համակերպութեամբ ընդունեցինք, հաւատարիմ մնալով մեր Հոգեւորական ուխտին եւ կոչման, զոր ըրած ենք առջի օրէն՝ Ցեռան մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի լուծը անելու ատեն, եւ երկարատեւ ճամբորդութենէ մը եւ եռքը. զոր ըրինք Ազգ. կեդրոնական վարչութեան փափաքին համաձայն, անցնելով Հայաստանի բազմաթիւ գաւառներէ, հասանք Մայրաքաղաք, ազգային եւ պետական խանգաւառ ընդունելութիւններով. ընդունելութիւններ, որոնք նոյն կերպով սարքուած էին մեր ճամբորդութեան բոլոր գիւղն վրայ: Կ. Պոլիս հասնելով կատարեցինք մեր ուխտը. Ազգային Սահմանադրութեան համեմատ, Պարիսարքական Մայր-Եկեղեցւոյ մէջ, Ազգ. Ընդհ. ժողովոյ եւ հաւատացելոց բազմութեան ներկայութեամբ, Նոյեմբեր ամսոյ 8ին, եւ անցանք մեր պաշտօնի գլուխը, խրախուսուած ոչ միայն մեր ժողովրդեան այդ ազգ եւ շքեղ ընդունելութիւններէն, այլ նաեւ Օսմանեան մեծազօր պետութեան քարեսպասամութենէն, որուն ապացոյցը տուին թէ՛ Ն. Կայսերական Վեհափառութիւնը, բոլոր Օսմանցիներու Հայրասիրամ Վեհապետը, Սուլթան Մէհմէտ Բէշտա Խան, եւ թէ՛ Բ. Դուռը, առաջին տարին իրենց ցոյց տուած համակրական վերաբերմամբ:

Եւ երբ հիմայ յիշատակութիւնը կ'ընենք այս գէպքերուն, որոնց վրայէն ամիսներ անցան, աւելի կարելւոր իրողութիւններու հանդիսաւոր եղած ենք արդէն այս ժամանակամիջոցին մէջ եւ անկից ի վեր: Ուստի պարտք կ'զգանք, հիմնուելով մեր բարամեաց առաջնորդական եւ մեր եօթնամեայ պարիսարքական կեանքի վարձառութիւններուն վրայ, պատշաւորուիլ մեր օրհնեալ Ազգին, որ վասն՝ մեզ, թէ ուշագրութեամբ պիտի խելամի մեր ըսելիքներուն:

Յայտնի է թէ Թուրքիոյ Հայոց Պարիսարքին Կոնդակը պատշաւորութիւն է Թուրքիոյ Հայոց ժողովրդական ազգային կեանքին եւ իր Պարիսարքին հեռաւելիք ուղղութեան, բաղձանքներուն եւ պահանջներուն:

Ուրեմն, սիրելի զաւակնք Ազգիս, պայմանագրական ձեւերէ եւ գարձուածներէ զատ այս Կոնդակի պարզ խօսքերուն, անկեղծ խորհուրդներուն եւ օգտակար թելադրութիւններուն ուշադրութիւն ըրէք:

Սիրելի ժողովուրդ, ամէնէն առաջ սիրէ՛ Ցեռան մերոյ Յիսուս Քրիստոսի Սուրբ Աւետարանը, որուն հաւատքն ու վարքապետութիւնը իրենց պարզ եւ գործնական ձեւերն մէջ ուսնուցուած են մեր գէրբախտ Ազգին, նոյն իսկ ասաքելական քարոզութիւններով. եւ Հայաստանեայց Առաքելական Ուղղափառ Եկեղեցին. Ո Գրիգոր Լուսաւորչէն սկսեալ, մեծամեծ զոհողութիւններով հաւատարիմ մնացեր է Սուրբ Աւետարանով քարոզուած կանոնին: Հայ եկեղեցին եւ Հայ Ազգը նշանացած են: Մեր Ազգին գարաւոր եւ վառաւոր պատմութիւնը այս իրողութեան առջեւ կը դնէ մեզ:

Մարդ չի կրնար ապրիլ առանց հոգեւոր կեանքի. Աւետարանով քարոզուած Յիսուս Քրիստոսի կեանքը միայոյն կեանքն է: Ով որ աշխատեցաւ ապրիլ այդ միայոյն կեանքը, եղաւ մեծ մարդ, երջանիկ մարդ: Հայ նահապետական կենցաղին եւ քաջքերուն մէջ հոգեւոր կեանքը միշտ պահած է իր տեղն ու դիրքը: Եթէ քեզի ըսեն, Հայ ժողովուրդ, որ կրօնքի ատենը անցեր է, Աստուծոյ մասին խօսիլը յիմարութիւն է, Եկեղեցին, հոգեւոր պաշտամունքը, պօսթ՝ ալ եւ նահապաշտեալ մարդոց համար են, մի՛ հաւատար այդպէս բաներուն: Փիլիսիր որ ատենը նոր չեն. շատ հին ժամանակներէ է վեր կրնուած, շնչառած խօսքեր են: Եթէ ճշմարիտ ըլլային այդ խօսքերը, մինչեւ հիմայ կը յարմանալէին եւ աշխարհի վրայ կրծեր, եկեղեցի չէր մնար: Բայց իրողութիւնները բոլորովին տարբեր են: Հայ ժողովուրդ, ես քեզի չեմ ըսեր, որ մոլեանդ եղիր, նահապաշտեալ մնացիր, ո՛չ. ես քեզ կը յորդորեմ, որ գնաս հոգեւոր կեանքի աբժէքը, այն մարդը եւ Աստուածային կեանքին, որ Յիսուս Քրիստոսով եւ իր քարեսպեղով յայտնուցաւ աշխարհի: Մեր Ազգը այս ըմբռնումին հնարէն վերկած է շատ մը փոքրանդիրներ եւ պաշած է իր գոյութիւնը: Աւետարանը կեանք է: Տէրն մեր բաւ. Ես եկայ որ կեանք ունենաք, առատ եւս ունենաք: Այդ կեանքը, իր լման ընդունակութիւններով, արտայայտելու է քրիստոնեայ մարդուն վրայ: Որչափ պարզ եւ զօրաւոր է հոգեւոր կեանքի գործակցութիւնը քու ներքդ, ոչխարի կասարեալ պիտի ըլլայ գուն:

Սիրէ՛ եկեղեցիդ, սիրէ՛ զայն: Ներողամիտ եղիր, ինչպէս որ եղար մինչեւ, ուրիշ եկեղեցիներու հանդէպ, բայց գուն մի՛ շեղիր Հայ քրիստոնէի ազգային վարքապետութենէն: Ամէն հոգեւի մի՛ հաւատար. որովհետեւ շատ են խօսքի վաճառականներ, որոնք Աւետարանը գործէք ըրած են կիրքի, փառքի, եւ առանց ամչնալու կը շահագործեն մեզ. մանաւանդ ներկայ ատենս, մանաւանդ սիրելիներ, տարօրինակ յանդգնութիւններով ու սուտերով պիտի գնան ձեւանալու, բայց գուն գիտեր թէ ոչխարներ են հրամ: Ա.յսպիսիներ գիտուն կը ձեւանան, բայց գուն գիտեր թէ ոչխարներ են հրամ:

Եւ կը փափաքիմ, եւ ասոր համար Յիսուսի, Հայ ժողովուրդ, որ գուն հայանանդ եւ հայրենանդ պարզ կենցաղավարութեան եւ վարքբարքի օրէնքներն ու պայմանները ջլոխանաս, թեւեանդ գիտնէիր՝ թերուս քննադատներու ցուցմունքներէն շուտաց: Կրցածիդ չափ գիտութիւն սորվէ, ուզածիդ չափ հմտութիւն ամրարէ, բայց գիացիր որ քու հայրենի կրնայ եկեղեցիդ, քու անհատական հոգեւոր կեանքիդ, մարբւոր կեանքիդ եւ ազգային կեանքիդ՝ առաջնորդներն են:

Սիրէ՛ ուրեմն Սուրբ Աւետարանը, սիրէ՛ Հայաստանեայց Եկեղեցիդ, հոգեւոր կեանքիդ օճախը, ազգային կեանքիդ նեցուկը, աշխատէ անոր բարեկարգ եւ պայծառ կացութեան, քաջալերէ եկեղեցւոյ արժանաւոր պաշտօնեաները կարելի բոլոր միջոցներովդ, եւ սա լոյսի եւ յաւաղենութեան դարուն մէջ եւ մի՛ մոռար հոգեւոր կեանքով ալ յաւաղենիլէ, ուժասրելէ խորտնկ համոզումով եւ պայծառ գործակցութեամբ: Ամօթ մի՛ համարիր Սուրբ Աւետարանի կեանքին քարոզութիւնը քու ապրած կեանքովդ:

Շատ եւ շատ կը ցաւինք, սիրելի ժողովուրդ, որ շատ տեղ պարզը ուծացեր ես եկեղեցիդ: Կը հասնիսմ պատճառները, որ էապէս շիտակ չեն: Դարաւոր հաստատութիւն մը, որ մեր կրօնական եւ ազգային կեանքին հետ սերտով կապուած է, մէկ շարժումով ջարդմարտուիր: Հայը Հա՛յ է իր Հայ քրիստոնէութեամբ, իր Սուրբ Աւետարանով, որու պաշտպանն է Հայաստանեայց եկեղեցին: Հասկիր որ այս իրողութիւնը ես ամենայն սիրէ եկեղեցիդ:

Հայ ժողովուրդ, սիրէ կրթութիւնն ու գասախօսութիւնը. նուիրուէ՛ դպրոցներուդ բարգացման եւ բարեկարգութեան գործին: Եկեղեցին միամիտներ չի փրկեր քեզ, ինքնամոլներ քեզ՝ եթէ մէկիկ կամ միւսը գնոց ընել՝ անկարող կ'ընէ մարդը եկեղեցի պարարին: Միայոյն կրթել, ուսուցանել, գիտութիւն սորվիլ, մեծութիւն շտեմարանել՝ լաւ բաներ են, բայց չպատճառաբանած, չսիրուած, չեմուած եւ հոգեւոր նշանակութիւններով, ամէնէն մեծ վտանգն է մարդու մարդ կեանքին եւ հեռաւոր յաջողութիւններուն դէմ: Սիրէ՛ դպրոդ. մեր նախնիք այսպէս ըրին. եկեղեցի եւ դպրոց կողք կողքի բարգացուցին եւ շարունակեցին: Ժամանակիս պահանջները խիստ են. ով որ կ'ուսանիսմ մէջ կը գտնուիս այս բարձրեց եւ բարկարգուս երկրին մէջ: Հայը իր անցեալ փառաւորութիւններուն հաւատարիմ, նեղիլայի պահանջներուն եւ հրամանքներուն ուշադիր եւ ապագայի անմոլկամներուն հանդէպ արթուն եւ նախանձոտ, պէտք է յարի եւ փարի կրթութեան եւ դաստիարակութեան գործին, իր յաջողութիւնը եւ շահերուն բաժինները յանկարծակի մտաբաշ սերունդի պատրաստութեան:

Կը խոստանանք, որ գուն կրթուիս եւ ուսանիսուն՝ ես Հայ ժողովուրդ, բայց ա՛յնչափը բաւական չէ. որովհետեւ կը սիրես գուն օտարազգի վարքարարներուն ալ գատարիերդ, մերթ հիանալու եւ գործնական հաշուներով, մերթ գիտնալով ազգային վարքարարներու տարատարութեան ենթակայ, բայց շատ անգամ ալ ապիտութեամբ: Այս բոլոր պատճառներն ալ իրաւունք չեն տար քեզ, սիրելի ժողովուրդ, որ զատարիերդ օտար եւ թերի կրթութիւն ու գասարարութիւն տաս: Եթէ պայմաններով կրթեա գատարդ. եւ այն թէ քու տեղդ հաշիւները համեմատ եւ խորտնկ ապիտութեամբ ազգային կեանքի պայմաններուն:

Ուշադրութիւն ըրէ՛ եւ բացարեմ բառերը: Հայու գատարները պէտք չէ որ աշխարհաբարգաջրել ըլլան կամ կրթուին իրենց անձին եւ շահերն տեսակներով: Հայուն գատարները պէտք է կրթուին ու գասարարուին իրենց ճշմարիտ, համազատ, հուսաստեղ Հայիր: Արդ՝ ասոր համար ազգային վարքարարներուն մէջ: Ասիկա բացարձակ գատանք եւ նարատակ պէտք է ըլլայ հայ ծնողներու եւ խնամակալներու համար: Ազգային խնամեալ նախարարներ կայանայ ազգային լեզուի, ազգային պատմութեան, ազգային եկեղեցւոյ կատարեալ ծանօթութեան մէջ — հայ պատանիներ, եթէ ուզեն եւ ունին գիւրութիւն. կինան իրենց ուզած վարքարարները երթալ՝ երկրորդական կամ բարձրագոյն կրթութեան համար: Բայց շատ լաւ պէտք է հասկնալ որ Հայը իր Հայելի եւ Հայրենի կրթութիւնն ու գասարարութիւնը Հայ նախակրթարաններու մէջ կրնայ ստանալ: Այս պատճառաւ, անոնք որ առանց Հայ նախակրթարանի տալու իրենց գատարները կը դրկեն զանոնք, ուղղակի ոճիր կը գործեն եւ կը գատանեն ազգային նպատակներու տակ, բայց Հարաւա պէտք է ըլլանք մեր բարգեալան ոյժերով եւ Հզօր՝ մեր կարգութեան: Ասիկա քու ամէնէն սուրբ պարտականութիւնդ է, Հայ ժողովուրդ: Այս ճշմարտութիւնը, այս իրողութիւնը հասկնալու եւ գուն, որ ցկրտնցնես սարելու իրաւունքդ: Կը փափաքիմ, որ ոչ միայն իւրաքանչիւր քաղաք իրեն պէտք եւ թիւով նախակրթարաններ ունենայ, այլ Հայու ամէն աւելին գաղրցի եթես չի տեսներ, կամ շատ անոնցն կերպով կը տեսնէ, այնպէս որ բանի մը չի ծառայեր իրեւ գաղրցական: Լաւ չէ այս վիճակը: Ուշադրութիւն ըրէ՛ եւ գգուշացիր սիրելի ժողովուրդ: Ինչպէս գիտեր տուինք, Հայ ազգային նախակրթարանը պիտի ծառայէ Հայ անհատ կեանքի պայքարին մէջ եւ անգամ կրթութեան ու գասարարութիւնն մը ազգային սակ՝ կեանք ստանալու: Ինչպէս գասարարութիւնն ալ Հայ, հանգամանք, տեղական եւ ազգային կեանքի պահպանութեան պայմաններուն, ցկրտած, ուժասրեալ, գօտեմրդուած գարուս լուսաւորութեան ոգիով:

Մեր Ազգը շատ կարօտութիւն ունեցաւ եւ կ'ունենայ այս կողմէն: Ազգն եւ Եկեղեցւոյն հանդէպ անտարբեր են եւ կամ հակառակորդ ազգային վարքարարներու մէջ: անոնք գգացումի, անոնք, որ օտար գիւրութիւններու հանդէպ շատով կը թուլնան, կը համակերպին ամէնին ու պատկառանքը, ծնողաց եւ մեծերուն հարկ ու յարգ, պատիւն ու փառքը բանի տեղ չեն դներ եւ կը յանդգնին անարգել զանոնք ու նախատել, լա՛ւ գիացիր, Հայ ժողովուրդ, որ այս բոլոր անպատեհութիւններուն սկիզբն ու պատճառը՝ հայազգային իմաստ նախակրթութեան մը պակասութեան եւ հայապագային նիարարքին Հայ վարժարաններու մէջ չկիրառուելուն ուղիղ հետեւանքն է: —

Ուրեմն նուիրուէ գպրոցական գործին եւ անձնուիրուէ քու բոլոր կարելի մէջոցներովդ, ապահովէ ատանց բարեկարգութեան պայմաններու եւ գասաց եղիր որ գատարիերդ, ազգամնդեայ նիարարքիր պիտի ունենան եւ գուն գանգատելու պատճառներ պիտի չունենաս ատանց վարքէն ու բարքէն, ատանց կեանքէն ու կենցաղէն:

Սիրելի ժողովուրդ, ազգային կեանքիդ ու գոյութեանդ դէմ նոր վտանգ մը սկսեր է սպառնալ: Այս վտանգը բարդ է: Մէկ կողմէն հայ երիտասարդներու խուսափումը ամուսնական օրիէ կ'զգվեմն մեր երկտես երիտասարդները: Հայը եթէ իր գիտակցութիւնը պատասխի կիրքերը գգուղ այս նորաձեւութիւններով, եթէ խղէ իւր յարաբերութիւնները հայ օճախի նահապետական հասկացողութենէն, եթէ ընտանիքի գաղափարը եւ անոր սրբութիւնը կոխկռուին, ո՛վ Ազգ, գուն կը վտանգես ապրելու իրաւունքդ եւ կր կորնցնես զայն քու իսկ ձեռքովդ: Ան ինչ խորշանք սարը պատկէն, ինչ ծիծաղ մարբոր եւ կոյս հասուսութեան վրայ, ինչ գաւանք անհպելի պատիներու շարքի: Ազգ, հայրենիք, եկեղեցի, գպրոց ինչ բանի պիտի ծառայէին ուրեմն: Պիտի արժէ՞ր այնչափ մտաշոգութիւն, այնչափ խօսք, այնչափ ազատակ եւ ուժգնի, այնչափ հերոսութիւն, այնչափ արիւն ազգային գոյութեան անուանով, եթէ Ազգին բուն օճախը, հայ ընտանիքը պիտի վտանգուէր՝ սուրբ ամուսնութեան այսպէս արհամարհելովը կամ խախտուելովը, եթէ ապրէին կենցաղներներ հայուն ամուսնիներն ու առաքինութիւնը պիտի մարէր ցոփութեան ցեսերուն մէջ, եթէ ազատ սէրը պիտի գար խելերը թեղնել մեր պարմանիներուն, եթէ նոյն իսկ օրինաւոր ամուսնութեան սրբութիւնները պիտի գոյցուէին: Մինչեւ կարելի է, սիրելի ժողովուրդ, որ ամուսնական սիրոյ եւ հաւատարմութեան, ամուսնական ապահովութեան եւ կանացի քնքշութեան, անձնանուիրութեան եւ պատշաճութեան, պատուանդրութեան եւ արժանապատուութեան գաշնքը այսպան պատուաւէր քու ծոցիդ մէջդ:

Ամուսնութիւնը կիրքերու եւ հաճոյքներու գոհացում տալու համար եղած կարգադրութիւն մը չէ այլ եւ միայն մի՛նչեւ: Այս կարգադրութիւնը պատասխանատուութեան շարք մը է ամբողջ, որուն ծանրութիւնը կախուած է կեանքի վարքանկութենէն, ամէն մարդու համար ծանօթանալու պարատուրիչ եղած այդ գիտակցութենէն, եւ ոչ թէ անշահի քմահաճոյքէն եւ անզուսպ կիրքերու հոսանքներէն:

Ընտանեկան կեանքի մասին սխալ հասկացողութիւններ, նոր եւ օտար ըմբռնումներ, պարզապէս գաւեր ու գաւանանութիւններ են մարգկայինութիւնի, անլեզի ու անհեքեքի պարանանութիւնի դէմ: Որովհետեւ ոչ միայն անհատը կ'սնարարդանայ ու կը փճանայ այդպէսով, այլ նաեւ կը թունաւորուի ընտանիքը, կը բանդուի ազգը, կը մնանի հայրենիքը: Մենք պարտք կ'զգանք մասնաւորի ընել այս սխալ եւ ծուռ համբաւն ծայրը: Որովհետեւ Հայութեան մարքը արժանիքն, թանկագին նկարագիրն, նահապետական օրէնքով կենցաղավարութեան դէմ վտանգներ են ասանք, որոնց զարհուրելի հետեւանքներն արդէն սկսած են ցցուիլ եւ արատաւորել մեր ազգային կեանքը՝ ուսնեղէն սկսեալ մինչեւ գործունէութեան ասպարէզները: Հա՛յ ժողովուրդ, այս վտանգը անգամանելի պիտի ըլլայ բոլորովին, եթէ չարձեանս գուն, եթէ ոչ ազատասաս, եթէ տերը չըլլա գիտակցութեանդ: Այս կենսական խնդրին վրայ մասնաւորապէս ուշադրութիւնը կը դրաւիրենք Ռուսահայ, Թուլարիա եւ եգիպտոս բնակուած կամ գաղթած մեր ժողովրդեան:

Տեսրեմեանը կը գիտեն նաեւ ոչ միայն Հայ երիտասարդներու այդպարութիւնը ամուսնութեան մէջ, որոնք խարիր մեն գեներ ազգային արիւնի եւ հաւատքի մէջ, այլ եւ մեր Հայ օրիորդներուն այլասերումը, Ինչ են այս երեւոյթները Հայու կեանքին վրայ: Հայ Ազգին դէպի լոյս, դէպի յաւաղենութիւն, դէպի քաղաքակրթութիւն ամենէկը փոխանցման քայլ՞ն են ասանք, եթէ ոչ ազգային կեանքին թունաւորման սխալմտիներ: Արթնցի՛ր, սիրելի ժողովուրդ, այս սխալտնիները վտանգաւոր են: Հոգը գեղեցիներով պէտք է որ մաքրագործուս գուն, եթէ չես ուզեր վատասարակ ու ամօթալի մահով մը մեռնիլ:

Սիրելի ժողովուրդ, գուն շատ տառապեցար, շատ լացիր գուն: Բռնապետութիւնը, հարբատաքութիւնը, հայամանքը ոգեռացուց ու չքաւորեց քեզ, զաւակներդ վտարուիլ եղան հեռաւոր ափեր ու երկիրներ, ցիր ու ցան նետուեցան օտար ատաղերու տակ եւ հարկադրեցան վրայ: Բռնաբարեցաք, բռնաբաւեցաք, կողոպտեցաք, զրկուեցաք, չարչարեցաք, ու տառապեցաք: Բաղդեցիր այս բոլորին դէմ, եւ հաւատարիմ մնացիր քաղաքացիական պարտականութիւններուդ, չգաւանանցիր Օսմ. Դահլեան դէմ: Օսմանեան Սահմանադրութիւնը եկաւ փրկել գայն եւ երկրի բոլոր ազգերուն հետ քեզ ալ տալ ազատ շունչ հնչել: Դուն չքաւորութեանդ մէջ ազբերդ բացիր, փաթիթուեցար սահմանադրական նոր գրօշին, որ կ'ուսեալ ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն, արդարութիւն: Բա՛ քաջ զաւակներդ սիրով եւ սրտով շարքեր բանեցին Օսմանեան բանակին մէջ. լա՛ւ մարտնչցան, թափեցին իրենց արիւնը եւ բարձր գնահատեցան Հայ զինուորին առաքինութիւնները ազատակիր մեծ զօրավարներու եւ ազատերու վիպայիններով, եւ ասիկա արձագանգ գտաւ մինչեւ բաղաքակիրթ երկիրներ: Ազատներ խոցեցին սիրաց, եւ գուն գարձեալ կրծոյդ չարչարուցիր եւ հաւատարմութիւնդ շեշտեցիր Օսմանեան քաղաքացիութեանդ մէջ. Մեծ հաւատքով ազատեցիր այս պատերազմի երկրին ու հայրենիքին լուսաւորն օրերուն եւ ահա բարենորոգմանց ծրագիրներուն եւ եռքը՝ ատանց գործադրութիւնը եկաւ գանգատ տալ քու ալ հայրենասիրական, երկրաշինական բաղձանքներուդ՝ Օսմանեան բոլոր ազգութիւններու նման:

Հայ ժողովուրդ, ուշադրութիւն ըրէ որ չկիրանաս քաղաքացիական պարտականութիւններուդ մէջ. որովհետեւ նուիրական են ատանք: Սիրէ՛ Հողդ, ծննդավայրիդ օդն ու Ջուրը. Հանգիստ, կեցէ՛ք տեղդ մի՛ գաղթականութիւնը քեզ պիտի կործանէ. մի՛ գաղթեր այո՛, որդեգրէ՛ աշխատութեան նոր ձեւերն ու եղանակները, շահեցիր եւ գաստակիլ լաւագոյն մեծութիւնները: Գաղթը ամենասարսափելի վտանգ մին է, որ ժամանակ կ'ըսարանայ մեր ցեղին: Հայկական բոլոր հին գաղթերը կորսուած են հիմայ Ձուլուելով, իրենց գաղթած միջավայրերուն մէջ: Գաղթը ազգասպանութիւն մին է ազգային տեսակէտով: Օտար երկիրներու հրապոյրը ատոյգ չէ շատ անգամ, եւ ատոյգ իրողութիւն մը եթէ կայ, այն ալ սա՛ է, որ գաղթողներ մեծ մասամբ թշուառութեան կը մատնուին, կը կորնչուին իրենց ազգութիւնը, իրենց գլամը, եւ իրենց ամէնէն թանկագին ներքին հարստութիւնը, այսինքն բարայանը, եւ բլբ ազգամ գոյանալ երբ կը վերադառնան Հայրենի երկիր, կը բերին խեղճ անհատականութիւն մը: Հարկ է վերջ տալ այս խեղճութեան՝ Հաւատարիմ մնալով բնաշխարհի կեանքին:

Հայ ժողովուրդ, լաւն սրտով եւ արթնութիւնամբ դիտէ շուրջդ. մեր երկրին մէջ գործադրուելիք բարենորոգումներն ու բարեկարգութիւնները ծանօթացէ՛ք, բայց համբերեցէ՛ք, երկայնամիտ եղիր ատանց գործադրութեան. Ինչ որ ատանց ծանրութիւնը կախուած է կեանքի վերանորոգութենէն, ամէն մարդու համար ծանօթանալու պարատուրիչ եղած այդ գիտակցութենէն, եւ ոչ թէ անշահի քմահաճոյքէն եւ անզուսպ կիրքերու հոսանքներէն:

Ազգասիրաբարոյական ոգեկոչ կենցաղավարութեան նոր օրէնքը — որ անշուշտ պիտի յարմարցուի կեանքիդ պայմաններուն — թող ցերտանցնենաք զատարիերդ: Քաղաքացիական պարտքերուն կատարումը, նահապետական օրէնքով կենցաղավարութեան դէմ վտանգներ են ասանք, թանկագին նկարագիրն, նահապետական օրէնքով կենցաղավարութեան դէմ վտանգներ են ասանք, որոնց զարհուրելի հետեւանքներն արդէն սկսած են ցցուիլ եւ արատաւորել մեր ազգային կեանքը՝ ուսնեղէն սկսեալ մինչեւ գործունէութեան ասպարէզները: Հա՛յ ժողովուրդ, այս վտանգը անգամանելի պիտի ըլլայ բոլորովին, եթէ չարձեանս գուն, եթէ ոչ ազատասաս, եթէ տերը չըլլա գիտակցութեանդ: Այս կենսական խնդրին վրայ մասնաւորապէս ուշադրութիւնը կը դրաւիրենք Ռուսահայ, Թուլարիա եւ եգիպտոս բնակուած կամ գաղթած մեր ժողովրդեան:

Տեսրեմեանը կը գիտեն նաեւ ոչ միայն Հայ երիտասարդներու այդպարութիւնը ամուսնութեան մէջ, որոնք խարիր մեն գեներ ազգային արիւնի եւ հաւատքի մէջ, այլ եւ մեր Հայ օրիորդներուն այլասերումը: Ինչ են այս երեւոյթները Հայու կեանքին վրայ: Հայ Ազգին դէպի լոյս, դէպի յաւաղենութիւն, դէպի քաղաքակրթութիւն ամենէկը փոխանցման քայլ՞ն են ասանք, եթէ ոչ ազգային կեանքին թունաւորման սխալտիներ: Արթնցի՛ր, սիրելի ժողովուրդ, այս սխալտնիները վտանգաւոր են: Հոգը գեղեցիներով պէտք է որ մաքրագործուս գուն, եթէ չես ուզեր վատասարակ ու ամօթալի մահով մը մեռնիլ:

Սիրելի ժողովուրդ, գուն շատ տառապեցար, շատ լացիր գուն: Բռնապետութիւնը, հարբատաքութիւնը, հայամանքը ոգեռացուց ու չքաւորեց քեզ, զաւակներդ վտարուիլ եղան հեռաւոր ափեր ու երկիրներ, ցիր ու ցան նետուեցան օտար ատաղերու տակ եւ հարկադրեցան վրայ: Բռնաբարեցաք, բռնաբաւեցաք, կողոպտեցաք, զրկուեցաք, չարչարեցաք, ու տառապեցաք: Բաղբեցիր այս բոլորին դէմ, եւ հաւատարիմ մնացիր քաղաքացիական պարտականութիւններուդ, չգաւանանցիր Օսմ. Դահլեան դէմ: Օսմանեան Սահմանադրութիւնը եկաւ փրկել գայն եւ երկրի բոլոր ազգերուն հետ քեզ ալ տալ ազատ շունչ հնչել: Դուն չքաւորութեանդ մէջ ազբերդ բացիր, փաթիթուեցար սահմանադրական նոր գրօշին, որ կ'ուսեալ ազատութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն, արդարութիւն: Բա՛ քաջ զաւակներդ սիրով եւ սրտով շարքեր բանեցին Օսմանեան բանակին մէջ. լա՛ւ մարտնչցան, թափեցին իրենց արիւնը եւ բարձր գնահատեցան Հայ զինուորին առաքինութիւնները ազատակիր մեծ զօրավարներու եւ ազատերու վիպայիններով, եւ ասիկա արձագանգ գտաւ մինչեւ բաղաքակիրթ երկիրներ: Ազատներ խոցեցին սիրաց, եւ գուն գարձեալ կրծոյդ չարչարուցիր եւ հաւատարմութիւնդ շեշտեցիր Օսմանեան քաղաքացիութեանդ մէջ. Մեծ հաւատքով ազատեցիր այս պատերազմի երկրին ու հայրենիքին լուսաւորն օրերուն եւ ահա բարենորոգմանց ծրագիրներուն եւ եռքը՝ ատանց գործադրութիւնը եկաւ գանգատ տալ քու ալ հայրենասիրական, երկրաշինական բաղձանքներուդ՝ Օսմանեան բոլոր ազգութիւններու նման:

Հայ ժողովուրդ, ուշադրութիւն ըրէ որ չկիրանաս քաղաքացիական պարտականութիւններուդ մէջ. որովհետեւ նուիրական են ատանք: Սիրէ՛ Հողդ, ծննդավայրիդ օդն ու Ջուրը. Հանգիստ, կեցէ՛ք տեղդ մի՛ գաղթականութիւնը քեզ պիտի կործանէ. մի՛ գաղթեր այո՛, որդեգրէ՛ աշխատութեան նոր ձեւերն ու եղանակները, շահեցիր եւ գաստակիլ լաւագոյն մեծութիւնները: Գաղթը ամենասարսափելի վտանգ մին է, որ ժամանակ կ'ըսարանայ մեր ցեղին: Հայկական բոլոր հին գաղթերը կորսուած են հիմայ Ձուլուելով, իրենց գաղթած միջավայրերուն մէջ: Գաղթը ազգասպանութիւն մին է ազգային տեսակէտով: Օտար երկիրներու հրապոյրը ատոյգ չէ շատ անգամ, եւ ատոյգ իրողութիւն մը եթէ կայ, այն ալ սա՛ է, որ գաղթողներ մեծ մասամբ թշուառութեան կը մատնուին, կը կորնչուին իրենց ազգութիւնը, իրենց գլամը, եւ իրենց ամէնէն թանկագին ներքին հարստութիւնը, այսինքն բարայանը, եւ բլբ ազգամ գոյանալ երբ կը վերադառնան Հայրենի երկիր, կը բերին խեղճ անհատականութիւն մը: Հարկ է վերջ տալ այս խեղճութեան՝ Հաւատարիմ մնալով բնաշխարհի կեանքին:

Հայ ժողովուրդ, լաւն սրտով եւ արթնութիւնամբ դիտէ շուրջդ. մեր երկրին մէջ գործադրուելիք բարենորոգումներն ու բարեկարգութիւնները ծանօթացէ՛ք, բայց համբերեցէ՛ք, երկայնամիտ եղիր ատանց գործադրութեան. Ինչ որ ատանց ծանրութիւնը կախուած է կեանքի վերանորոգութենէն, ամէն մարդու համար ծանօթանալու պարատուրիչ եղած այդ գիտակցութենէն, եւ ոչ թէ անշահի քմահաճոյքէն եւ անզուսպ կիրքերու հոսանքներէն:

Ազգասիրաբարոյական ոգեկոչ կենցաղավարութեան նոր օրէնքը — որ անշուշտ պիտի յարմարցուի կեանքիդ պայմաններուն — թող ցերտանցնենաք զատարիերդ: Քաղաքացիական պարտքերուն կատարումը, նահապետական օրէնքով կենցաղավարութեան դէմ վտանգներ են ասանք, թանկագին նկարագիրն, նահապետական օրէնքով կենցաղավարութեան դէմ վտանգներ են ասանք, որոնց զարհուրելի հետեւանքներն արդէն սկսած են ցցուիլ եւ արատաւորել մեր ազգային կեանքը՝ ուսնեղէն սկսեալ մինչեւ գործունէութեան ասպարէզները: Հա՛յ ժողովուրդ, այս վտանգը անգամանելի պիտի ըլլայ բոլորովին, եթէ չարձեանս գուն, եթէ ոչ ազատասաս, եթէ տերը չըլլա գիտակցութեանդ: Այս կենսական խնդրին վրայ մասնաւորապէս ուշադրութիւնը կը դրաւիրենք Ռուսահայ, Թուլարիա եւ եգիպտոս բնակուած կամ գաղթած մեր ժողովրդեան:

Դիտէք, Հայ եկեղեցւոյ Հովիւք, մեզի գործակիցք, եղբարասէր, վարդապետք, քահանայք, սարկաւագունք, գպիրք, հաւատարմարար կատարելով ձեր պարաքերը, պարտաւ եւ բարեկարգ պահեցէք մեր Սուրբ Եկեղեցւոյն Աստուածային պաշտամունքը: Կենդանի խօսքի քարոզ՝ շինի՛ չ եւ պարարիչ. Հրեշտակային երգեցողութիւնը զմայլեցուցիչ եւ մեկեմարիչ սրբազան ընթերցմունքը՝ կրթիչ եւ հոգեւորդ. թող վերակենդանացնեն մեր Եկեղեցին:

Առաջնորդք. կ'ապաչենք, արթնութեամբ եւ նուիրեալ գործունէութեամբ կատարեցէք ձեր վարչական պարաքերը: Քարոզեցէք Սուրբ Աւետարանը իր գերադասյալ պարզութեան եւ կենսատու հաղորդականութեան մէջ, որպէս զի Աստուծոյ թագաւորութիւնն մեր մէջ, եւ Աստուծոյ թագաւորութիւնն մեր մէջ:

Քահանայք. որ հոգեւոր հայրերն էք հայ տուներուն, կը յորդորենք, որ հաւատքով, սիրով եւ արթնութեամբ ծառայէք Աստուծոյ սեղանին եւ ժողովրդին, իւ ժամու եւ տարաժամու հանելով անանց հոգեւոր պէտքերուն եւ կարօտութիւններուն, ատանց զօշարարութեան, որպէս զի պարարի գիտակցութեան թեռացուցով տեղի չտրուի արտաքնչներու եւ գժգոհութեանց:

Սարկաւագունք եւ գպիրք եւ այլ պաշտօնեայք Հայ եկեղեցւոյ, կը պատուիրենք ձեզ՝ արթնութեամբ, սրբութեամբ եւ հաւատարմութեամբ կատարել ձեզի ինկած ծառայութեան եւ պատարկութեան բաժինները: Ա՛վ մանկանք եկեղեցւոյ, գուք Հայու ժամին հրեշտակներն էք, որ կոչուած էք գեղեցեղանչ փառաբանութեամբ պաշտաւորելու Աստուածային պաշտամունքը: Սիրեցէք Հայու ժամն ու Պատարագը՝ պատկառանքով, փութաջանութեամբ եւ նախանձախնդրութեամբ

Կոչում կ'ընենք նաեւ ձեզի, ո